

Під тихий вечір

КУПИТИ

Ця маловідома повість класика української літератури Богдана Лепкого розкриває і драму двох люблячих людей, яким за суспільними «законами» не судилося бути в парі, і проникнення в пануючі верстви населення віянь нового часу. Сумовита історія має казковий фінал. За щастя таки треба боротися! Текст подано за сучасним правописом зі значним збереженням лексичних, фразеологічних, морфологічних особливостей, притаманних мовленню письменника й характерних для галицької говірки періоду написання твору. Для широкого кола читачів.

Богдан ЛЕПКИЙ

ПІД ТИХИЙ ВЕЧІР

Повість

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7874-0

Повість-казка
Богдан ЛЕПКИЙ

Під тихий вечір

Printed by Trident Press Limited 210–216 Dufferin Ave., Winnipeg, Man.,
Canada.

Ця маловідома повість класика української літератури Богдана Лепкого розкриває і драму двох люблячих людей, яким за суспільними «законами» не судилося бути в парі, і проникнення в пануючі верстви населення віянь нового часу. Сумовита історія має казковий фінал. За щастя таки треба боротися! Текст подано за сучасним правописом зі значним збереженням лексичних, фразеологічних, морфологічних особливостей, притаманних мовленню письменника й характерних для галицької говірки періоду написання твору. Для широкого кола читачів.

Частина перша

I

Дивилася на осіннє листя.

Ніколи воно не є так розкішне, як тоді, коли боїться першого морозу. Ніби каже: — Дивіться, яке я гарне!

Спиніть зиму!

Веранда, на котрій сиділа, вповилася червоним виноградом. Він шелестів за подувом вітру, як шовкова сукня.

Ніби веранда вбралася на казковий балъ.

Долом стелився муравник, обшитий вінками вербен і петуній.

За муравником корчі, а там мур. Здовж муру перешіптувалися білі берези і тулилися до себе молоді смеречки.

За муром — ліс.

З лісу летіли листки, як підстрілені птахи.

Один впав їй на коліна.

«Вже листки з грабів облітають. Осінь... А який гарний!»...
пришпилила собі до грудей. «Мабуть, до лица мені... Осінь...»

Не чула, як заїхав повіз.

— Пан з Підбереззя, — сказав покойовий.

— Проси сюди, на веранду.

Заскрипів паркет, відчинилося кількоро дверей і на веранді появився здоровий, рослий, але вже добре сивавий мужчина.

Пішла йому назустріч і простягнула руку.

— Я гадала, що ви проходитеся понад морем, або сидите при рулеті, а ви знов у нашім, Богом забутім куті.

— Нашому братові, як не чує диму з рідного комина і не бачить своїх стіжків, і як не має на кого від самого ранку гукати, то... скучно. Мені вдома найкраще...

Старіюся.

— Таку то новину ви мені привезли? Гадала, що відмолодію, слухаючи ваших оповідань, а ви: старіюся...

— Що гадав, те й сказав. А що ж ви, пані?

— Я також старіюся.

— От і тюпав. Не знаю, що й казати.

— Найкраще не кажіть нічого. Обоє старіємося... Сідайте і дивіться. Правда, як тут тепер гарно? Куди гарніше ніж літом. Яке багатство красок! Особливо тут, де сонце пробивається крізь лісову глушу. Як там кожнісінький листок дрижить, ніби тішиться.

— Ніби згадує, як ще був зелений.

— А здовж муру така глибока тінь, аж фіолетна.

— Ніби старече задовілля.

— Лиш осика заєдно тремтить.

— Як людське серце, пані.

— А з липи листя паде й паде.

— Як нездійснені мрії.. Гарна, дійсно гарна осінь.

І краща тут, ніж над морем, і куди краща від літа і від весни. Весна зелена, дурненька, а осінь вдумлива, — вона вже пережила літо.

— Як ми.

— Як я, дорога пані!

— А якщо — ні?

— Не знаю.

* * *

І вони на хвилину замовкли. Вітер конче хотів обсіпати їх голови листками, та не міг. Листки відбивалися від даху над верандою і тихо лягали на стежку.

— А я все-таки люблю літо, — сказала вона.

— Літом наливається колос.

— І паленіють овочі.

— І рояться бджоли...

Замовкли.

— Особливо люблю, як по довгій погоді надтягає буря.

І така, знаєте, грізна, зловіща, з громами й блискавками.

Я така тоді неспокійна, так чогось жду.

— Нам судилося ждати, — промовив коротко й різко.

Глянула на нього і на його устах, отінених сивіючим вусом, побачила гіркий усміх.

Почув цей погляд і, притупуючи ногою, повторював:

— Ждати, ждати, ждати.

Сонце вибігло на лісову дорогу і засміялося всією силою своєї кольористичної фантазії.

— Як гарно! — сказала прижмурюючи очі.

— Ви горите ціла, мов в авреолі¹.

— Не дивіться на мене, лиш на красу природи.

— Дивлюся на красу.

— Бачите, як паленіють рожі? Вони ворущаться, дрижать, ніби дишуть, ніби хочуть розхилити уста і сказати: «як гарно!».

— А вербени як пахнуть!

— А тютюн!

Нахилилися над поруччя і все щось нового й гарного відкривали в городі. Нараз їх голови стрінулися... Стрепенулися...

Сонце ще раз усміхнулося і сховалося поза пні дерев.

З лісу повіяв вечірній холодок.

— Пардон! — сказала, поправляючи волосся.

— Простіть! — промовив, кланяючися злегка.

Взяла до рук книжку і перегортала її. Він ходив по веранді.

Листя вже не мерехтіло, гасли розкішні барви квіток, та зате пахощі прямо одурманювали їх.

* * *

— Простіть, ласкава пані! — сказав, стаючи нагло перед нею... забув, що я не в себе.

— А невже ж ви в себе ходите так нервово?

— Ходжу не раз цілими годинами, як звір по клітці.

— То зле.

— Чому?

— Денервує.

— Кого?

— Вас.

— Мене денервує самота.

— Мене також...

— З того висновок...

— Мовчіть!... притулила палець до уст.

Тиша. Лиш вітер шелестів листками.

— Добре вам казати, пані, — мовчіть! Але як? Я не мумія, я живий чоловік. Набридне гукати на челядь і з економом балакати про штучні погної. Хочеться іншої розмови. Але з ким?.. А ви: «мовчіть»!

Тепер вона замовкла.

— Скажіть, будь ласка, з ким? — питався вдивляючись у її глибокі, сині очі.

— Сідайте! — відповіла й показала рукою на плетений фотель біля себе.

— Га, що ж! Спасибі і за це. — Сів.

— І, — заспокійтеся.

— Постараюся, ласкава пані. В моїм віці воно й не так то важко...

Повівав вечірній холод.

— Холодніє, — сказала, шукаючи якогось слова, щоб нав'язати обірвану розмову.

— Холодним вітром від надії уже повіяло. —
Так, так.

— Деклямуйте далі.

— Я не деклямую, я лиш із серця говорю те, що колись сказав великий поет. Дивно, як слова великих поетів не старіються ніколи; усе старіється, а вони — ні.

— На те вони й великі, — відповіла, вриваючи розмову.

Нічліжани гнали коні на пашу. Узліссям блукала пісня:

Ой горіху, горіху, та й горіхове зерно,

Любив я дівчину, не знаю, чи возьму,

Бо не знаю, чи ся верну.

Гей- ей!

Це «гей!» відбивалося далеко луною, ніби воно не з грудей людських виходило, а з лісів і з очеретів, — ніби поля й очерети зітхали вічним смутком.

Над лісом викочувався місяць; не золотий, а срібний; зразу ріжок, а там і цілий серп. І, ніби зерно з-під серпа, сипалося із нього сяйво срібliste.

— Знаєте, пані, що? — сказав нараз. — Коли б я вдруге прийшов на світ, і був молодим, то не хотів би ні маєтків, ні слави, — пощо вони? — тільки хотів би я бути парубком здоровим і гнати коні на ніч, на пашу і піснею, такою, як оця, давати знак коханій дівчині з другого кінця, куди я їду.

— Щоб вибігла до вас, коли мати засне.

— А, так! Щоб вибігла до мене... ми вкупі б слухали те, що ніч

нашіптує полям і лісам до вуха.

— Дивіть! Я не знала, що ви такий романтик! Знаєте, що я вам пораджу.

— Що?

— Не чекайте, аж коли вдруге прийдете на світ, бо можете довго чекати, лиш...

— Кінчіть те: — «лиш».

— Читали ви «Фавста»?

— Як же ні?

— Так покличете Мефіста, щоб вам знайшов яку Гретхен, їх багато на світі. Вони не переводяться ніколи... А може, вам... і Мефіста не треба... — додала жартівливо.

— Хочете бути злобною, ласкава пані, але воно вам не вдається. Я не шукаю Гретхен.

— Чому?

— Бо не хочу.

— Так не нарікайте.

— Я й не нарікаю. Я тільки балакаю з вами по щирості, як з доброю знайомою. З ким же мені й побалакати щиро, як не з вами?

— Дякую за довір'я.

— Вдячність по моїй стороні. Але, вертаючи до речі, то ви дуже добре знаєте, чому я не шукаю Гретхен.

— Я?

— Не лукавте! Дивіться, який гарний вечір. Може, останній цього року. Може, за кілька днів тут, де тепер цвітуть останні квіти, лежатиме білий, зимний сніг. Зачините двері від веранди, Антоні розпалить огонь у коминку і ви, обтулені хусткою, будете вдивлятися в полумінь, згадуючи і літо, і осінь, і, може, може, навіть нашу нинішню розмову. Навіщо дурити себе? Чому не побалакати нам щиро?.. Я вам розкажу казку, не казку, а правду, себто повість, яку збираюся писати.

— Ви? Повість?

— Невже ж це така диковина? Хто нині повістей не пише? Поем не читають люди, бо тепер на повісті мода.

Так уявіть собі, що я довгими, зимовими вечорами не маю що робити і пишу повість. Вам, як добрій знайомій, як найближчій мені людині, — не перечте! — як найближчій мені людині, розказую її

зміст... Хочете послухати?

— Розкажуйте. Я ціла перемінилася в слух.

— Але перше принесу вам шаль, щоб ви не замерзли, добре?

— Які ви уважні. Принесіть.

* * *

Приніс, закинув їй на плечі, сам сів у плетений фотель і став крутити цигарку.

— Дозволите курити?

— Чому питаєтеся? Конвенанси! Розкажуйте, бо я цікава.

— Зміст моєї повісти такий.

Він закурив цигарку і, пускаючи дим набік, через поруччя веранди, оповідав голосом спокійним, декуди навіть ніби жартівливим.

II

— Був раз студент, попович, пильний, талановитий, моральний.

Усміхнувся.

— Чого смієтеся? Невже ж це смішно, що він був моральний?

— Ні, не те. Лиш, бачите, я собі пригадав смішну сценку з життя цього хлопця. Було це так. Він нижчу гімназію кінчив у Бучачі, а до вищої привіз його батько в місто Б...

Треба було знайти станцію. Ви не знаєте, що воно таке.

Звичайно, якась удовиця, часто-густо по священику, брала учеників на мешкання і на харч, пильнувала їх, щоб вчилися, обпирали і сама попри них якось перебивалася крізь життя; це й називалося — станція!

А були, знов, фактори, що раjali станції. З початком шкільного року стояли вони «на рогатках», і як над'їде батько зі своїми синами-школярами, то вони й пристають: «Сгомосць! Я вам таку станцію дам для ваших синів, що їм буде як у рідної мами».

І до нашого героя причепився такий фактор, та й повів на станцію. Вийшла старенька їмость²: «Пані, — каже, — я вам такого студента припровадив, що будете його до самої смерти пам'ятати. То хлопець з морелями. (Хотів сказати з моральями, цебто моральний).

Тії морелі пригадав я собі тепер і сміюся... З морелями!

На тій станції мій герой і скінчив гімназію.

Як був у семій клясі, приїхав візитувати гімназію інспектор.

На кінцевій конференції³ сказав: «У вас, пане директоре, в семій клясі є один ученик, котрому я нині дав би свідоцтво зрілості, бо шкода, щоб ще один рік у вас сидів. Але не маю права».

Так і просидів мій, «моральний» ще рік у місті Б.

Мав п'ять лекцій по п'ять срібних, приготував п'ятьох товаришів до матури і п'ятого липня о годині п'ятій здав іспит зрілості з відзначенням.

Того вечора в міській касині сказав секретар Ради Повітової⁴ до податкового поборця⁵, заповідаючи всім без адута⁶: «І хто б то був, пане добродію, подумав, що з такого дурного міста вийде такий мудрий хлопець».

А поборця, подумавши хвилину і заповідаючи в свою чергу «контра», відповів: «З нашого міста, «пане дзеяшку», виходили колись дуже мудрі люди, поети, біскупи, навіть міністри, воно що лиш з тої пори, як утворили Раду Повітову, нараз здурніло».

* * *

Провівши вакації на селі у батька-мами мій «моральний» вибрався на університет до Відня. Скоро вивчився по-німецьки і на природописнім відділі робив такі поступи, що на нього дивилися, як на будучого доцента.

— Мав сиві очі, високе чоло, русий вусик і голос подібний до звуків віольончелі. Правда? — перебила графиня.

— Так, пані, ви вгадали. Він навіть грав на віольончелі, але як ніхто не слухав.

— Гарний був.

Доктор поправився у кріслі.

— Щоб гарний — того не скажу. Симпатичний. Про красу не дбав, не старався подобатися людям.

— Але у жінок мав щастя.

— І того не вмію вам сказати. Знаю тільки, що інспектор був не від того, щоб женився з його сестрінкою.

— А він?

— Йому вона навіть подобалася. Але як запримітив, що інспектор має такі наміри, — відсунувся.

— Як то відсунувся?

— Це було так. Скінчивши філософію (прийшов просити о суплентуру⁷⁾) Тоді не було місць, прохачі відходили з нічим. Але його привітав інспектор дуже ввічливо і казав, що для нього місце має. Розговорився. Малював йому веселі образи будучности, як то він купить собі хату, розведе сад, город, пасіку і буде далі студіювати природу, — практично. Ожениться. Казав, що навіть дівчину має для нього. Натякнув яку. Мій герой догадався, що це інспекторова своячка. Пішов і більше не вернувся. Подання о посаду не вніс...

— Дивак! При чому тут дівчина? Що вона винна, що її дядько необережно забрався до діла?

— Ваша правда. Він був дивак. Мав хоробливу амбіцію.

Хотів усього добитися власною працею, без протекції, котру ненавидів. Може, він і зле зробив, а може, так і писане було в книзі життя, його і її... Дозвольте скрутити цигарку?

— Крутіть і куріть. Люблю як вечером мерехтить огник і снується димок. Це додає оповіданню життя.

— Бо воно мертве?!

— Навпаки. Ваш герой мене дуже цікавить; я його ніби знаю... — казала всміхаючися графиня. — Але я все-таки стою на своїм, що цигарка оживить ваше оповідання. Знаєте, як воно гарно, як пастушки лишать огонь на стерні і як димок з нього снується. Я не поетка, не вмію сказати того, що чую, але чую. Оповідайте!

— Мій герой, — говорив доктор, струшуючи попіл з цигарки, — сказав собі: «буду лікарем». А щоб добути на студії гроші, став домашнім учителем в одного графа, — «гувернером», як тоді казали.

Зразу почував себе ніяково. До обіду сідали у фраках, розмови велися, як діалоги в театрі, треба було числитися з кожнісіньким словом. Хлопець, котрого вчив, була добра, але розвезена дитина, — одинак. В нього замолоду вмовляли, що він будучий дідич цілого, доволі великого маєтку, а це тяжко погодити з основами педагогіки, котра від ученика вимагає деякої покори супроти науки, а пошани супроти учителя. Хлопець знав, що «гувернерові» платять і що як він

не схоче вчити, то наймуть другого. До того різниця обряду й національності, це теж не без значення. Не раз мій герой хотів кинути своє «добре місце», їхати до Відня, бідувати, але бути паном свого часу, бути вільним і неприниженим. Але тримав його великий, гарний став, у котрім він залюбки рився, розсліджуючи його фавну і флору, тримали його великі ліси, повні всяких дерев, корчів і тримала його...

— Хто, хто такий? — перепитала зацікавлена графиня.

— Вона... — відповів і ввірвав.

* * *

Пішов до передпокою і приніс попільничку.

Графиня притулилася до поруччя веранди і чула, що її серце починає голосніше бити. Ніби годинник лежав на столі перед нею і чикав. Значив хвилини, котрі минули в безвісті осіннього, тихого вечора.

— Чому не розказуєте далі?

— Бо я гадав, що ви задрімали, й не хотів вас будити, ласкава пані.

— Гадаєте, що я вже така стара бабуса, що де лиш голову притулю, там і сплю.

— Ні, тільки знаю, що я не повістяр і не вмію оповідати цікаво. Моя повість скучна і не тяжко при ній заснути.

— Критику оставте другим, а самі кажіть, що за «вона» тримала вашого філософа в палаті графа і не пускала його до Відня.

— Граф'янка, старша й одинока сестра його ученика, їй тоді було літ яких 15. Зразу дивився на неї як на дитину.

Помічав її рухи, потопавав у синіх очах, повисав на всміхнених устах, любувався нею, як весняним ранком.

Як розказувала, які то квіти через ніч розцвілися, або як її кінь цукор з руки взяв поміж зуби, цукор з'їв, а руку висунув і облизав, то здавалося йому, що сонце ясніше світить, що дихати легше його грудям. З кожним днем більше прив'язувався до неї, хоч того й не помічав. Чекав обіду, щоб побачити її, будився з гадкою, що вона робить тепер? Боровся з серцем своїм, але знав, що воно побідить. Любив її...

На хвилину спинився і ніби надслухував, піднявши брови вгору, при

чим очі його більшали, а чоло морщилося, як на воді хвилі.

— Причалося вам щось?

— Ніби хтось їхав і — став.

— Це спомини їхали до нас, мій пане, і спинилися на калиновому мості, — відповіла графиня. — Розкажуйте!

* * *

— Перестав дивитися наї неї, як на дитину, й відповідати, як відповідають дівчаткам. Став поводитися з нею, як з панночкою.

Вона це відчула і не вбігала до покою, в котрім він «робив лекцію» з братом, і не кидала на стіл сніп свіжоназриваного зілля, і не питалася, щебечучи, як пташка: «А що це, що це, що це»?

І, вертаючи з купелі, не розказувала, що риба переплила попри її ногу і що не хотіла розбиратися, бо бузьки ходили по болоті. І вже не називала його: «пан Михайло», тільки «пан професор» і паленіла по самі вуха, як сам на сам стрінулася з ним у парку. Ах, яка вона тоді була гарна!

Перервав, сіркаючи сірник, бо цигарка чомусь йому гасла.

— Подождіть. Подзвоню, щоб Антоні подав вам трубуку⁸.

— Дякую, ласкава пані. Я люблю кручені цигарки.

— Так вони вам усе чомусь гаснуть.

— Мабуть, повітря вогке.

— То ходім до покоїв.

— Якщо прикажете, пані.... — В його голосі чути було збентеження, котрого перше не помічалося.

— Я не приказую. Тут так гарно. Місяць посріблює нас, а тіні ніби підслухують, чи не говоримо що злого. Не розуміють, що «зло» вже геть поза нами.

— Його, мабуть, і не було ніколи. Було непорозуміння.

— Між нами?

— Ні, кругом нас.

— Добре кажете: кругом нас непорозуміння... Але скажіть, будь ласка, чому ті непорозуміння лягають між людьми, як колоди, а вони їх не вміють зіпхнути з дороги до щастя?

— Чому?.. Послухайте далі мого роману.

— Говоріть! Я ціла, як бачите, перемінилася в слух.

Тільки не малюйте так гарно своєї героїні, бо я жінка і мені жінки не так-то дуже цікаві.

— Але я мужчина і мене жінки цікавлять, а зокрема та одна.

— Одна? — і глянула на нього прижмуреним оком. — Ну, говоріть!.. Гарно слухати про минуле.

— Якщо воно гарне.

— Над минулим мерехтить якесь особливе сяєво краси.

— Як над головою святої.

— Все, що погане, забувається, остається гарне і добре.

— У тих, що самі гарні й добрі.

— А в злих?

— Злі тямлять зло. Плекають в серці пімсту.

— Так гадаєте?

— Коли б не те, не було б стільки злого на світі, бо зі злого родиться зло.

— Що ж тоді нам робити?

— Забувати зло, а тямити про добре. Поборювати себе.

— Побіда над собою — найбільша з побід. Правда?

— Так, пані. Правда, — до котрої дійшли ми, стоптавши власне щастя.

* * *

Замовкли... Місяць сховався за хмару, але за хвилину знов виринув на небо; був як ілюстрація до пісні, котра лунала над ставом.

І блідий місяць на ту пору

Із хмари де-де виглядав,

Неначе човен в синім морі,

То виринав, то потопав.

— Гарно співають, — сказала зітхаючи вона.

А він питався:

— Хто це співає? Якісь інтелігентні голоси.

— Це товариство з приходства. Нині неділя. Син і доньки на вакаціях, приїхала молодь із сусідства, їздять човном.

Цей високий сопран — то старша донька декана, а цей низький бас — то учитель з прилученого. Правда, як гарно підходять їх голоси до

себе? Але він, тільки учитель, а вона — деканівна. О, чуєте, як їх голоси, то наближаються, то розходяться, ніби виказують цілу якусь драму.

— Тиху драму.

— Тих тихих драм аж забагато в світі.

— І я теж знаю одну.

— Догадуюся... Та ви не заговорюйте. Знаємо вас!

Ви мистець в недоговорюванні, в балаканні павзами тощо.

У вашій повісті, певно, будуть цілі низки точок. Уявляю собі.

— Коли ви собі уявляєте, то й розказувати не треба, бо в уяві все краще.

— Ох, які ж бо ви, — кажіть!

І він хоч-не-хоч став розказувати далі.

* * *

— Мій герой і нестямився, як минув рік. До нього привикли і він став привикати. Навіть господар дому, хоч великий пан, став відноситися до нього не як до гувернера, а ніби до якогось зубожілого свояка. Казав йому: «Пане Михайле». Вертаючи з вистави в столиці, привіз йому золоту цигарничку на спомин. Був це аристократ якоїсь окремої породи. Гордий на свій рід і маєток, але з пошаною до розуму і Божої іскри. Не раз говорив до сина: «в найкращім роді лучиться двох-трьох туманів, або «галаганів» і споганять рід. Найбільший маєток стопиться, як сніг на сонці, а те, чого навчишся, те, що тобі провидіння дало, як надзвичайний дар, зостанеться тобі».

Мав гарну бібліотеку, передплачував багато часописів і читав наукові й літературні місячники. Не був ні картяр, ні гуляка, не любив ловів і над усе цинив свободну, товариську розмову в гуртку недурних людей. Одним словом, «білий крук».

Намовляли його, щоб кандидував на посла. Не хотів. Казав, що політики не любить, бо це велике шахрайство. «Виберуть мене селяни, а я за те працюватиму на їх шкоду; не хочу, це нечесно. Хай їх заступають ті, що можуть боронити їх інтереси.

До селян відносився теж не так, як інші. Не знижувався до них, не дбав про популярність, але й не визискував їх і де тільки міг, там робив

добре. З лісів давав дрова на школи, погорільцям помагав відбудуватися, як хто попав у біду, то витягав його «за вуха», — словом, як на наші відносини, був пан, яких зі свічкою шукати.

Мій герой бачив це і поважав його не за золоту цигарничку, (котра пекла його як дарунок, за котрий не міг віддячитися), а за його вдачу й характер. Та зате гості, — то була його мука! Надуті, пусті, зарозумілі. На домашнього учителя, хоч у нього був диплом професора, дивилися, як на якогось офіціяліста. Треба було добре вважати, щоб не дати себе на поталу. Не раз приходило до гостріших сутичок на слова, особливо, як розмова повернулася на політичні теми, як ось некультурність українського народу, його нездатність до державного життя, або меншовартість тощо.

У тих словесних герцях особливою хоробрістю визначалися маршалок повіту і канонік із сусіднього містечка.

Як лиш їх повози заїхали перед ґанок, то мій герой знав, що попсують йому цілий вечір. Іноді не виходив, казав, що хворий, або що мусить підготувати лекцію на завтра.

Але годі було все хворувати, не хотів, щоб гадали, що боїться їх і втікає з поля бою.

* * *

Раз було більше гостей. «Дама до товариства» грала на фортепіяні, молодь гуляла кадрил, мазура, вальця⁹. Він не гуляв. Казав, що не вміє. Не хотів. Боявся, щоб панночки не гадали, що роблять йому ласку. Але щось його тягнуло до тої білої залі; з золоченими прикрасами в стилі «ампір» зі старими венецькими зеркалами, що зв'язували вікна з собою. Дивився то на паркет, то в зеркало. Як її блідозелена суконка з китицями рожевих троянд була по тім боці залі, то дивився на залю, як перелітала на другий, то бачив її образ у зеркалах.

Тільки й бачив, що білі стіни, золоті прикраси легеньку зелену суконку і рожеві троянди.

Весь світ замикав у тому образі, — такий він був гарний...

— Світ?

— Ні, цей образ, — вона... Ви хочете приловити мене на словах, хочете збентежити автора, котрий звіряється перед вами зі свого

першого твору.

— Автора чи героя? — спитала, спускаючи очі на долівку, осяяну місячним світлом.

Глянув на неї пронизливо і довго. А по хвилині сказав.

— Дозвольте це питання залишити без відповіді.

— Хай буде. Оповідайте.

— До чого я їду? Ага. Почув заздрість у серці. Була це новість у нього. Перше не знав того дивного почуття. Біля суконки крутився заєдно якийсь чорний фрак, або офіцерський мундир. Все чийсь очі ховалися по ній, очі жадібні, розпалені танцем, або мутні й бездушні, котрих уже не розпалить ніщо. Погані очі! Як вони сміють, як їм не соромно обіймати її гарну, свіжу, непорочну статтю?

— На те вони й очі, щоб дивилися, — сказала перебиваючи його.

— Так. Але його це боліло, бентежило, доводило до злості. Пішов до одного з малих бічних покоїв за їдальнею.

«А, пан про-фе-сор!» — привітав його маршалок.

«Міна, як з коміна».

«Виглядаєте нині, як Байрон», — доповів канонік. — «Може, вам до голови приходить їхати на Міссулюнгі?»

Привітався і хотів далі йти. Не пустили його.

«Сідайте біля нас. Вип'ємо доброго Рена. Антоні, подайте чарку для пана про-фе-сора!»

Антоні приніс чарку, налив Рена, вклонився і вийшов.

Панове вже таки добре скупалися в Рені. Мали червоні лиця і як чоломкалися чарками, то розливали вино.

«Ну, вип'ємо за ваше здоров'я», — казав маршалок.

«І на добрий успіх вашої просвітної місії», — додав канонік.

«Так, так, пане професоре, вам треба таки добре махати, щоб здогонити другі народи. На шляху культури ваш, так званий, український народ, дуже припізнівся....

«Український народ, — сказав з притиском герой моєї повісти, — український народ, коли й припізнівся, то не з власної вини, а дякуючи своїм сусідам. І те припізнення не відноситься до культури народних мас, цебто до селян, бо вони культурніші від сусідського селянства, а до культури інтелігентних кругів.»

«А хіба ж у вас є інтелігенція? Попи й тих декілька адвокатів, професорів, лікарів, — що це є?» — зневажливо спитав маршалок.

А канонік додав:

«Вам бракує аристократії, купців і промисловців, а нині без них нема народу. Що це за народ — хлоп і поп?»

«Нашу аристократію перетягнули до себе не хто другий, а наші сусіди. Перегляньте тільки панські роди в Польщі і в Росії, а побачите скільки там української крови».

«Пане професоре, — сказав ще гірше червоніючи маршалок, — я вас прошу не обиджати нас. Ми з народом Хмельницького і Гонти не хочемо мати ніяких генеалогічних зв'язків».

«Але на їх землі сидите і живете з праці їх рук та живете не найгірше».

Канонік зробив великі очі.

«Ви це смієте казати нам, ви маєте відвагу так визиваюче відзиватися в шановній хаті одного із загально поважних представників нашої аристократії, — ви попович?!»

«Так, смію. Я — попович. Не соромлюся того. Мій батько кривдою імені свого не заплямив. Але коли вам замало чистого імені, коли у вас ні знання, ні честь не мають ціни, то знайте, що мій рід, хоч без графської корони, старший і достойніший від не одного аристократичного роду.»

«Го, го, го!» — гукнули обидва.

«А так. В архіві міста Львова маємо документи з XV століття, з тих часів, коли про деякі ваші графські роди ще й помину не було».

«Пане!»

«Панове!.. Я скінчив... Шанси нашого диспуту нерівні».

«Як ви це розумієте?»

«Так, що я замало випив. Моє поважання!»

* * *

Встав і вийшов. Прямував до свого покою.

В темнім коридорі хтось приступив до нього, вхопив його руку і притулив до уст.

По довгій, роздвоєній бороді пізнав, що це був старший лакей.

«Лишіть, Антоні, що це вам прийшло до голови?»

«Я не Антоні, я Антін. Я все чув. Дякую, дуже дякую, панові. Добре їм пан сказали. Я все чув.»

Стиснув старого за руку і сказав:

«Ідіть до гостей. А як домашні будуть питатися про мене, то кажіть, що я хворий і сплю.»

І замкнувся у своєму покою.

Але заснути ніяк не міг. Не лиш тому, що двір гудів, як великий вулик, але й у голові його теж, як у вулику, бриніло. Гадки, як бджоли, влітали й вилітали... Бджоли, оси джмелі, якісь невідомі йому, зоологові, комахи, надокучливі, влізливі, кусливі, — у фраках, у військових уніформах, з цвікерами¹⁰, з моноклями, з останками гладко прилизаного волосся. Гу-у! Як вони дивляться на нього, як подають йому руку, як говорять у ніс, — гадають, що велику ласку роблять, що він кожне їх слово повинен схвати собі, мов цінний дарунок, — трутні!..

А найбільше їх кругом одної квітки, найрозкішнішої в городі, як вони крутяться біля неї, як відтручують один другого, дійсно так, як мухи над медяним цвітом. Ах, як би він рад узяти здорову гіллячку, або віник з полину і прогнати геть ті настирливі комахи...

А з червоної салі¹¹ лунало «гоп, дзись-дзись! гоп, дзись-дзись!».

Гуляли білого мазура. Біла саля, золоті прикраси, венецькі зеркала і — вона. Блідо-зелена суконка, рожеві троянди і чорне, легко схвильоване волосся. То виринає, як русалка з води, то потопає у хвилях ще раз, ще раз... — заснув.

Збудився пізніше, як звичайно. Повів рукою по чолі і почув біль. Пригадав собі, що сталося вчора...

Рішилося. Дальший його побут у тім дворі неможливий.

І пощо? Краще взяти місце в гімназії і підготовлятися до ґабілітації¹². Замість одного ученика багато, і кожний інший. До того директор, інспектор, рада шкільна. З дощу — під ринву. Хай буде, як буде, але зневажати себе не дасть. Не може, не допустить до того. Зараз нині мусить побалакати з графом. А завтра, може, вже завтра попрощається зі всіма. І з нею, з Христиною...

— З Христиною? — спитала, нахилиючись і вдивляючись йому в спокійні сиві очі.

— Так, ласкава пані, граф'янка називалася Христина.
— Чому саме Христина? Невже ж мало жіночих імен у календарі?
— Прошу спитатися родичів. Я її не христив.
— Як то, ні? Ви ж автор і ви підбираєте імена своїм особам.
— А коли повість моя автобіографічна?
— Автобіографічна... Га, коли так, — то розказуйте далі! Або ні, постривайте. Ось, бачите, яка я нині негостинна.
Забула, що ви вже, мабуть, зголодніли. Цей вечір зачарував мене. Я ніби випилась...
— Вечір дійсно гарний. Кінець жовтня, а тепло, як на Спаса. І повітря, як вино. Вдихаєш і — молодієш. Знаєте, мені здається, що «я», це «я» з-перед двадцяти літ.
— І мені так здається, але все ж таки нам треба щось перекусити, заки подадуть вечерю. Красою не наситишся.
Подзвонила і казала подати чай і — лямпу.

* * *

— Тепер буде нам ясніше. Люблю слухати і дивитися.
— Невже ж я так неясно говорю?
— Аж заясно, мій пане. Але й око теж щось хоче мати.
Воно так довго дивилося вглиб, «ins Blaue der Vergangen heit»¹³.
Теперішність побачити хочете.
— Не втішиться. Теперішність минулого не гідна.
— Це вже лишіть їм...
— Кому?
— Очам...
— Який добрий чай. Німці не вміють готувати ні кави, ні чаю.
— І кухня їх не мудра. Але за те вони мають Гете, Канта і Вагнера.
Багато дечого, за що варт віддати наш чай і добру кухню.
— І таких паштетиків з мозком я ніде не їв.
— Можливо. А мені вони байдужі. Я волію гарне, щире слово.
Оповідайте.
— А дозволите встати?
— Теж питання. Будьте, як у себе дома.
— Цебто, як звір у клітці.

— Цього я не сказала. Це ваші слова.

— На жаль, мої і — правдиві. Отже... — крутив цигарку і розказував далі:

— Граф прийняв його в своїм кабінеті. Як почув з чим приходить, устав і промовив рішучо.

«Це неможливо. Я вас, пане професоре, не пущу. Я нікому не довірю виховання мого одинака. Я ж не сліпий, бачу, які поступи він робить — не тільки в науці, але взагалі в світогляді. Ви його впровадили на ту дорогу, якою він може вийти в люди, може стати чоловіком, а не графчуком. Пане професоре, я вас не пущу.»

«По тім, що вчора зайшло, мій побут у вашій хаті, пане графе, неможливий».

«Чому? Скажіть, я щось чув про вашу розмову з маршалком і з каноніком, але докладно не знаю».

Професор розказав, не пропускаючи ні слова. Мав знамениту пам'ять.

Граф слухав і морщив чоло. Професор скінчив, а він подав йому руку.

«Гратулюю. Ви поступили, як слід. Були чесним з собою, сказали, що вам диктували серце і розум. Канонік — хам, маршалок — доробкевич. Канонік вийшов з родини органістів, маршалок доробився на посесії маєтку. Носа деруть і гадають, що бути паном, це значить не вміти й поводитися нахабно. Коли ви покинете нас, то будуть собі люди гадати, що я став по стороні каноніка й маршалка, а це неправда, бо мої «симпатії» по ваших боці. Коли я того не говорю прилюдно, так це тому, що я слабка людина, замало в мене відваги, щоб пірвати з традиціями і щоб теперішнє своє життя, і не тільки власне, а й моєї родини, перевернути вверх дном. Нічого революційного, ані диктаторського в мене нема; така вже моя вдача. До того я застарий до таких переворотів. Але ж ніяк не хочу, щоб мене вважали чоловіком такого типу, як тамті два добродії. Не хочу, і дуже вас прошу, лишіться. Ви не відмовите мені, правда?»

Просив так щиро, що моєму героєві годі було відмовити; він згодився і вони подали собі руки.

«Ось бачите, я того й сподівався. Ви ж до нас не маєте жалю, ні до мене, ні до графині, ні до сина, ні до доньки. Ми вас не обідили.»

«Але ж, пане графе, навпаки, я знайшов у вас таку прихильну атмосферу, якої і не сподівався».

«Дуже рад. А тепер підемо, я вам дещо гарного покажу.»

І граф повів його до своєї бібліотеки.

Показуючи на шафу з книжками в білій, пергаменовій оправі, говорив:

«Це мої білі круки. Перегляньмо їх.»

Витягали поодинокі книги й розглядали їх на столі. Була це велика збірка Ельзевірів¹⁴, зібрана рукою справжнього книголюба. Не бракувало й інкунабулів¹⁵. Було теж чимало критиків, політиків, соціологів: П'єр Бель, Маккіявелі, Боден, Гоббз і «Нова Наука» Віко з 1725 р. Кого тут не було!

Наш професор хоч природник, але не з тих вузьких, що поза мікроскопом світу Божого не бачать.

Теорія пізнання і соціальні явища, особливо XVIII й XIX століття мали для нього не меншу вагу, як життя мурашок, або мандрівка саранчі.

Забув про немилу вчорашню подію і разом з своїм господарем, зі запалом щирих прихильників знання, любувався тими цінностями.

«А в оцій шафі знайдете, пане професоре, щось, зокрема, для вас цікавого й дорогого. Ось вам «Біблія Острозська», ось Почаївські друки, ось літописці козацькі, ось етнографічні збірники з Цертелевим і Закревським на чолі. Коли маєте час і охоту, заходьте до бібліотеки, не питаючи нікого. Вона — для вашого вжитку.»

В тій хвилині хтось злегка застукав до дверей.

«Ввійдіть!» — сказав граф, і на порозі з'явилася графиня, в шовковій сукні, з великим шнурком перел, предивного блиску.

«Панове забалакалися. Замість пройтися в такий гарний ранок, сидите як молі між книжками. Прошу до їдальні.»

В їдальні застали у святочному настрою всіх домашніх.

Стіл був теж святочно накритий. Родинна стара порцеляна, старосвітське скло, перед кожним накриттям китиця квітів і квітами прибраний обрус, що спадав аж до паркету.

Для гостей накривали інакше. Не витягали родинної застави, давали модну. Це було якесь родинне свято.

Але яке? Моєму героєві зробилося ніяково, і він, як звичайно в таких випадках, прямо спитався, що нині за день?

«Нині по Юліянському календарі святого Михаїла, день ваших

іменин. Прийміть від нас сердечні побажання всього найкращого», — відповіла графиня.

Всі по черзі підходили до нього і стискали руку. Тільки Христини не було. Та нараз зашелестіла шовкова суконка і на порозі з'явилася вона, — з китицею великих білих рож.

— Це останні, які були в нашім городі. Прийміть від мене замість слів, котрих не можу підібрати.

Взяв, хвилину тримав її дрібну руку в своїй кріпкій долоні, а потім підняв до уст.

— Дуже, дуже вам дякую, панно Христино! Які ж прегарні! Може тому, що останні.

— Не знаю, але дійсно гарні, — відповіла паленіючи по самі виски¹⁶ і сіла на своє місце.

А він підійшов до буфету, вибрав щонайкращу кришталеву вазу, влив до неї карафку води і поклав туди рожі.

За обідом пили за його здоров'я і тішилися гарним погідним днем, «бо осінь була така чудова, як тепер, моя пані.»

А графиня додала:

— Мабуть, краща. Молодим тепліше сонце світить.

— Зате старші вміють більше його цінити.

— Я тепер місячне світло люблю. Воно так спокійно доторкається моїх лиць¹⁷, так обережно, так ніжно. О, дивіть!

— Ваша правда. А все ж таки місяць — мервець. Не те, що сонце серед літа. Ох, не те, не те!

— Який бо ви! Під ніч нагадувати мерців... Ну, що далі?

* * *

— Що далі? — вертав доктор до свого оповідання.

— Далі минув рік. Граф приймав маршалка й каноніка в своїх покоях, їх не запрошували до столу. Як канонік приїхав святити паску — графиня мала мігрень. Посвятив, випив чарку вина, закусив і поїхав. Мій герой з ними не стрічався.

Зате з домашніми ще краще зіжився і ще тяжче було йому думати, що колись усе-таки прийде момент розлуки.

І цей момент прийшов.

Його ученик здав іспит зрілості. Мав їхати за границю.

Та граф не хотів пускати його самого. Просив, щоб професор був йому й далі за провідника.

Цей згодився. Завтра мали виїздити...

Перервав, ніби нараз згубив нитку гадок...

— Заки від'їдуть, — підхопила графиня, — піду подивлюся, що там робиться з вечерею. Неділя, це найгірший день. Служба розходиться. Всі хочуть відпочивати.

— І добре роблять. Хай відпочивають. Можемо з'їсти щось зимного, попити чаю і теж буде гарно.

— Це вже прошу мені лишити, а я вас лишаю в товаристві місяця, зір, і осінньої ночі. Тільки не попадайте в меланхолію.

— Не боюся її. Мій небезпечний вік минув.

— Ну, ну! Мужчина все небезпечний, — сказала, засміялася і вийшла.

— Мужчина все небезпечний, — повторив і собі, усміхаючися гірко. — Мужчина світом править, а жінка мужчиною. А ним і нею — випадок, сліпий випадок, непорозуміння, упередження, всі ті відірвані поняття, яким на ім'я брак потрібної енергії, брак життєвої сміливості, брак відваги усувати перешкоди і сміливою ногою прямувати до своєї цілі, як переможець. Мужчина мусить бути переможцем, або не буде нічим.

— Що ви сказали? — спитала, вертаючись до нього на веранду.

— Я сказав, що мужчина мусить бути переможцем, або не буде нічим.

— А герой вашої повісти?

— Мій герой не був переможцем. Він боровся з природою, здобував від неї тайни знання, доробився навіть маєтку, але не вмів побороти найстрашнішого ворога, який крився в його власній душі.

— Цебто?

— Гордовитості... коли так можна сказати, бо другого слова не можу в цей мент підшукати. Надто дорожив собою.

Боявся пониження і невдачі, а в боротьбі за щастя треба все на одну карту класти — або пан, або пропав.... Він того не зробив.

— Бідний!

— Мабуть, що бідний. Побачимо з дальшого оповідання. Але правда. Як же там? Усе в порядку?

— Ні, Марині ще нема.

— Панна Марія у вас?

— Так. Вона лишається у мене. Пішла на попівство і ще не вернулася. Мабуть, і він там є.

— Що за він?

— То ви не знаєте? У мене є агроном, Хмелинський зветься, гарний хлопець і здібний. Я дуже вдоволена ним.

Добре господарює. Я тепер знаю, скільки в мене коней, скільки кіп збіжжя, який вируб дров, а перше не могла нікого допитатися, а як сказали, то неправду. Він теж попович, у Німеччині школи кінчив. Між Манею і ним, знаєте, є якась симпатія, а може, щось і більше, не знаю, бо вона нічого не скаже, це «мрук». Але догадуюся.

— Тиха драма... Ще одна тиха драма.

— Певно, що тиха драма. Вона все ж таки донька мого брата, наслідниця мого маєтку, а він тільки агроном.

— Тільки гарний, здібний і чесний чоловік. Більш нічого.

— Ніби ваш герой.

— Ніби мій герой, що має зі своїм учеником їхати за границю.

— Кажіть, як то він їхав.

* * *

— Був осінній ранок. Не ранок, а ще ніч. Знаєте, мряка, — ліхтарні при повозі так якось дивно світяться, повіз, ніби якийсь звір. Тополі якісь такі високі, високі, двір такий великий, великий, заспаний, так якось зимно, всі такі бліді, зелено-сині, ходять як на кораблі.

З родичами розпрощалися ввечері, їх не будили. Ключниця подала снідання, куфри поїхали візком наперед.

Антоні вийшов з пледами, обули ноги — кланявся і поплакував. Уже візник стягнув віжки, як на сходах показала Христина. Підбігла до повозу і повисла братові на ший: — Уважай на себе. Не забувай про нас. Уважайте на нього, пане професоре, і не згадуйте нас лихом! — Подала йому руку, він її притулив до уст.

Яка ж тепла була тая рука в цей зимний, останній ранок. Довго, довго чув її на своїх устах, ніби провадила його в світ.

Візник торкнув коні, вони затанцювали тропака і повіз покотився до

брами.

Озирнувся.

Біля сходів все ще стояла Христина і рукою посидала їм останнє поздоровлення. А вітер мрякою, як маляр білою фарбою, загладив контури цього сумовито-гарного образу...

— Їдьмо! Їдьмо все далі і далі! Ціле наше життя це одна їзда в невідоме. Їдемо й залишаємо за собою все, що дороге і близьке нашому серцю, щоб згадувати й тужити за ним з прекрасного далека... Романтики ми, романтики, дорога пані! Світ реальний, а ми романтичні. І в тім наша біда!

— А може, щастя? Треба ж мати щось гарного в житті і треба, щоб воно було далеко, невловиме, як веселка, як настрій весняного ранку, бо тому воно й гарне. Багато гарного на світі.

— Багато гарного на світі, — повторив стиха. А подумавши хвилину, сказав. — Що мені з того, що світ такий широкий, коли мене чоботи душать.

Замовкли, ніби в тишині шукали ниток дальшої розмови.

«Бердо!» — залунав голос нічного сторожа біля дзвіниці.

«Бердо!» — відповіли йому лісами покриті горбки.

* * *

— Вже дев'ята година, — сказав устаючи і опираючись на холодне поруччя. — Може, кінець мого оповідання відложимо до другої стрічі. Боюсь, чи не наскучив вам, пані.

— Я так довго балакала з собою; радо послухаю голосу минулого.

— Голос минулого, як гомін з-поза світу, відриває нас від реального життя.

— А невже ж воно мені і вам потрібне? Невже ж нас на те не стати, щоб звільна відриватися від так званого реального ґрунту і переноситися в країну фантастичних тіней?

— Ціле моє життя було *quasi una phantasia*, фантазія повна недовомлених акордів.

— Так скінчіть домовленим акордом. Оповідайте. Кінчіть.

— Не знаю, як ви. Але я, як їду куди, то зразу не спішуся, а як доїжджаю до цілі, то чомусь мені дорога довжиться, чогось мені

робиться так скучно. Їдь! — гукаю візникові, — їдь скорше! Так і з цим оповіданням. Треба мені принаглювати свого фантастичного коня, щоб спішився.

— Тільки не дуже, бо я люблю коні і не дозволю їх бити. Отже?!

— Отже, за границею графчук вчився прав і слухав соціальних наук, а герой мого роману кінчив медицину. Була це забавка для нього. Раз, що старший, а друге, що як професор природничих наук знав анатомію, фізіологію і таке інше. Докторат здобув *summa cum laude*¹⁸.

В гаряче серпнєве полудне в'їхали в тінисту, добре їм знайому алею. Антоні підбіг відчинити браму, граф і графиня вийшли аж на сходи, назустріч, з парку надійшла панна Христина. Рум'яна від сонця і від радості, що побачить брата. За нею, не поспішаючи, йшов високий, не старий ще мужчина. Волосся низько стрижене, на носі, трохи завеликім, цвікер, на пальцях, мабуть, нагнітки, бо йшов, як на завісах. Хлопці (графчука і його вчителя поза очі все ще називали хлопцями) привіталися перше з господарями дому, а тоді підійшли до Христини.

Не була такою, як тоді, коли їх прощала. Ніби не знала, чи тішитись із радості, чи плакати чогось. Її, звичайно так спокійні пальці, не могли знайти собі місця. Поправляли схвильоване волосся.

— Як ви вирости, панно Христино! — сказав він.

— А ви як споважніли, пане докторе! — відповіла вона. Нараз пригадала собі щось. — Але я вас мушу познайомити з графом І...

І познайомила. А потім подорожні пішли до своїх покоїв, щоб переодягнутися.

Вітайте, кути, повні споминів незабутніх, ви, зеркала, що не раз бачили наші обличчя, сумні й усміхнені, що ніби чекали нас, щоб нам показати дерева, повні овочів дозрілих, і те небо, найкраще в світі, бо своє, бо знайоме, бо до його полинула не одна наша гадка й не одно наше зітхання. Вітайте, ми знов приїхали до вас!

Мій герой любив вітатися, але прощань терпіти не міг.

Тільки того пана з носом, трохи задовгим, рад був попрощати кожної хвилини.

Але він того не відчував.

Через нього не клеїлася розмова.

— Наші панове, мабуть, втомилися, — сказала

графиня.

— Може, підете «до себе» відпочити, прошу!

Це їй допомогло. «Добре уроджений» гість розпрощався їй елегантною двоколесною бідую покотився собі.

Ніби свіжим повітрям повіяло по хаті. Розбалакалися, і лиш по обіді пішли передрімати. Антоні пильнував, щоб чути було, як яка муха перелетить по залях.

Доктор заснути не міг. Читав афоризми Шопенгавера, але повіки ніяк не хотіли клеїтися до сну. Як тоді, після розмови з маршалком і з каноніком. Мов настирлива комаха, жужжало в його мозку питання: «Що це за пан і чого він тут шукає?»... А розум відповідав: це не твоє діло. Чого він шукає, того не знайти тобі... Вона — граф'янка...

Встав і тихенько вийшов до городу. Оглядав дерева, як старих знайомих. Деякі попідросли, змужніли, простягали сильні рамена й ніби викликали вітер, щоб боровся з ними. Але вітру не було. Літнє підвечір'я лінивою втомою розніжувало природу. Навіть ставок посеред парку не хлюпотів хвилями об берег, лиш вигрівався до сонця, котре озарювало його золотисто-рум'яною загравою. Весь краєвид паленів здоровим рум'янцем. Мимохіть прийшло йому порівняння, що і в нього тепер таке літо, така повня сил. Чому ж він відчуває себе безсилим, не розніженим, як розніжує літня погода, лиш прибитим, ніби перед бурею.

З тими думками дійшов до ставка. Глянув і в його плесі побачив Христину. Сиділа на горбку і її образ відбивався у зеркалі води. Хвилину не міг очей відірвати від нього. Але пригадав собі, що ніяково йому, як хлопчикові, вдивлятися в ту з'яву, і підійшов до неї.

— Я гадав, що ви спите, панно.

— Те саме я про вас гадала.

— Мені якось не спиться.

— І мені.

Засміялися.

— Сідайте, прошу, і зробила йому місце біля себе. Так якось просто виходило це, так щиро, що здивувався.

— Дивуєтесь? Нема чого. Ми давні знайомі. Мало того, я вам довіряю, пане професоре, як нікому іншому.

— Багато чести!

— Киньмо зайві слова. Я ждала вас. Хочу вашої поради.

Діло важне. Рішальний момент у моїм житті... Цей пан, якого ви бачили нині, старається о мою руку. Батькові він не подобався. Але мати хоче, щоб я віддавалася за нього. Та ви знаєте мого батька й маму.

— Як же не знаю?.. Стільки літ живу в їх хаті.

— Так, але вам не відомі наші родинні тайни... Не все золото, що світиться, мій пане!.. Батько — прегарна людина. Та замолоду мав деякі гріхи. Подорожі, дорогі книжки і таке друге. Дідич великого маєтку і славного родового імені стояв над берегом руїни. Оженився з донькою багатого промисловця, котра своїми грішми вирятувала його. Нині наш маєток один з кращих в краю. Тепер знаєте, чому воля моєї мами має окрему, рішальчу силу. Порадьте, що мені робити?

Сказала це з такою щирістю, ніби дійсно шукала в нього останнього рятунку.

Понутив голову і паличкою на піску рисував букву «Х».

Вже мав додати до неї «Р», коли отямився і скоренько витер тії букви.

— Панно Христіно! Те, що ви сказали мені, то така несподіванка для мене, таке важке питання, що я ніяк не можу відповісти. Коли б я так дуже, так безмірно не... шанував вас, може б, і не надумувався довго, а так, я вам лиш скажу, що на мою гадку ваш батько краще розуміється на людях, — на людях, а не титулах.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ